

Ставерська Т.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський державний університет харчування та торгівлі

ЕКСПРЕС-ОЦІНЮВАННЯ В СИСТЕМІ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Незважаючи на загострення питань національної та економічної безпеки України, вектор фінансової безпеки досі залишається недостатньо забезпеченим. Недосконалість науково-теоретичного базису організації й методології ієрархічного моніторингу фінансової безпеки та формування відповідних показників експрес-оцінювання торговельної галузі зумовлюють актуальність даного дослідження. У статті обґрунтовано необхідність забезпечення системи ієрархічного моніторингу фінансової безпеки з урахуванням галузевих показників. Запропоновано систему показників-індикаторів інтегрального експрес-оцінювання торговельної галузі регіону, основними перевагами якої є доступність статистичної інформації, простота у застосуванні, можливість швидкого реагування на негативні зміни.

Ключові слова: фінансова безпека, моніторинг, торговельна галузь, експрес-оцінювання.

Несмотря на обострение вопросов национальной и экономической безопасности Украины, вектор финансовой безопасности до сих пор остается недостаточно обеспеченным. Несовершенство научно-теоретического базиса организации и методологии иерархического мониторинга финансовой безопасности и необходимость формирования соответствующих показателей экспресс-оценки торговой отрасли обуславливают актуальность данного исследования. В статье обоснована необходимость обеспечения системы иерархического мониторинга финансовой безопасности с учетом отраслевых показателей. Предложена система показателей-индикаторов интегральной экспресс-оценки торговой отрасли региона, основными преимуществами которой являются доступность статистической информации, простота в применении, возможность быстрого реагирования на негативные изменения.

Ключевые слова: финансовая безопасность, мониторинг, торговая отрасль, экспресс-оценка.

Despite the aggravation of national and economic security issues in Ukraine, the financial security vector remains insufficiently secured. The imperfection of the scientific and theoretical basis of the organization and the methodology of hierarchical monitoring of financial security and the formation of relevant indicators of express-evaluation of the trade sector determines the relevance of this study. The article substantiates the necessity of providing a system of hierarchical monitoring of financial security taking into account sectoral indicators. The system of indicator indicators of the integrated express evaluation of the region's trading industry is proposed, the main advantages of which are the availability of statistical information, ease of use, the ability to react quickly to negative changes.

Keywords: financial security; monitoring; trade industry; express evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення стало-го розвитку держави та її регіонів, стабільності розвитку галузей народного господарства, прибутковості й задоволення інтересів власників, працівників та стейкхолдерів підприємств неможливе без розроблення та втілення відповідних стратегій за кожним із рівнів, утілення яких зумовлюється відповідним станом фінансової безпеки. Незважаючи на загострення питань національної та економічної безпеки України,

вектор фінансової безпеки досі залишається незабезпеченим у законодавчому, організаційному та методологічному напрямках. Відсутність цілісного науково-методичного обґрунтування системи ієрархічного моніторингу фінансової безпеки, напрямів її забезпечення та уніфікації методів оцінювання зумовлює необхідність і актуальність даного дослідження.

У сучасних умовах глобалізації кризових явищ загострюється проблема забезпечення фінансової безпеки всіх рівнів, що зумовлює необхідність подальших досліджень науково-

теоретичного забезпечення організації та методології ієрархічного моніторингу фінансової безпеки і формування відповідних показників експрес-оцінювання торговельної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемним питанням оцінювання та моніторингу фінансової безпеки різних рівнів присвячено праці О.В. Ареф'євої, О.І. Барановського, А.М. Вергун, М.М. Єрмошенко, С.В. Лелюк, Р. Магрейва, М. Мілера, В.І. Мунтян, Г.А. Смоквіної та ін. Доробки цих учених створили теоретичну базу для подальших наукових досліджень проблем забезпечення моніторингу фінансової безпеки. Незважаючи на теоретичну і практичну цінність напрацювань, можна констатувати, що досі недостатньо дослідженими є питання забезпечення системного ієрархічного моніторингу, зокрема оцінювання фінансової безпеки торговельної галузі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Не зменшуючи вагомості напрацювань учених-економістів, зауважимо, що подальших досліджень потребують науково-теоретичний базис організації й методології ієрархічного моніторингу фінансової безпеки та формування відповідних показників-індикаторів експрес-оцінювання торговельної галузі.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Досягнення поставленої мети здійснюється за рахунок вирішення таких завдань:

визначення ролі торговельної галузі у забезпеченні фінансової безпеки держави та регіонів; визначення концептуальних основ формування моделі ієрархічного моніторингу фінансової безпеки; розроблення системи показників інтегрального експрес-оцінювання фінансової безпеки торговельної галузі регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основою оцінювання фінансової безпеки макро- й мезорівнів є якісні та структурні показники ВВП та ВРП. За даними Держстату України, протягом останніх 10 років значна частка у формуванні ВВП (ВРП) припадає на галузь оптової й роздрібної торгівлі (рис. 1) і становить у середньому 14,2% від річного обсягу номінального ВВП. Частка торговельної галузі у складі ВРП Харківської області протягом 2008–2017 рр. становила в середньому більше 16%, що зумовлено соціально-економічними особливостями регіону [1; 2]. Враховуючи, що ВВП є основним джерелом формування державного бюджету, який, своєю чергою, використовується для подальшого регіонального і галузевого перерозподілу фінансових ресурсів, можна стверджувати, що протягом останніх років торгівля відіграє певну бюджетоутворюючу функцію.

Таким чином, показники функціонування торгівлі є складниками загальної системи економічних показників державного і регіонального рівнів, що свідчить про необхідність їх урахування під час здійснення ієрархічного моніто-

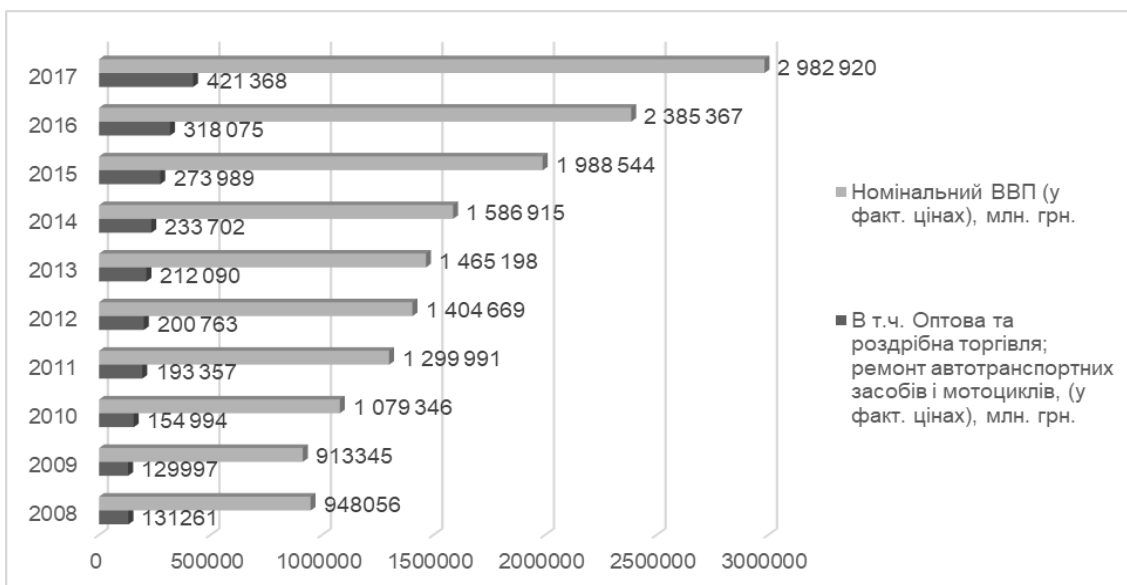

Рис. 1. Частка торгівлі у формуванні ВВП України в 2008–2017 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [2]

Держава та регіони

рингу фінансової безпеки, зокрема її контролю та оцінювання.

На нашу думку, до основних структурних елементів забезпечення ієрархічного моніторингу фінансової безпеки належать:

- стратегія забезпечення фінансової безпеки (ФБ);
- визначення принципів і напрямів політики забезпечення ФБ;
- визначення векторів забезпечення ФБ;
- нормативно-правове забезпечення ФБ;
- інституалізація рівнів моніторингу ФБ;
- розподіл повноважень із контролю та відповідальності;
- ідентифікація внутрішніх та зовнішніх ризиків і загроз;
- методичне забезпечення оцінювання ФБ, уніфікація показників і порогових індикаторів;
- регулювання рівня ФБ за результатами моніторингу.

За обґрунтовано організованої системи забезпечення ієрархічного моніторингу фінансової безпеки всі структурні елементи мають бути органічно поєднаними та послідовно спрямованими. Враховуючи, що оцінювання фінансової безпеки здійснюється, перед усім, на підставі статистичної інформації відповідних рівнів, діалектика взаємозв'язку рівнів моніторингу полягає у прямій залежності «Держава → [Регіон ↔ Галузь] → Підприємство» з боку організаційно-правового забезпечення, та у зворотній – економічній «віддачі» підприємств у вигляді формування показників «Товарообіг → ВРП → ВВП» як основи оцінювання фінансової безпеки. Основними відмінностями ієрархічних рівнів моніторингу фінансової безпеки є:

1) компетентнісні напрями нагляду, контролю, регулювання;

2) частка у формуванні ВВП (ВРП);

3) можливості здійснення експрес-оцінювання та комплексної діагностики.

На практиці ситуація ускладнюється передусім недосконалістю законодавства у сфері фінансової безпеки. Забезпечення фінансової безпеки держави сьогодні здійснюється переважно в межах векторів розвитку і безпеки Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [3] та проекту Концепції фінансової безпеки України [4], яка вважається застарілою.

На розгляд до Верховної Ради надано проект закону України «Про Національне бюро фінансової безпеки», згідно з яким НБФБ структурно охоплюватиме розвідувально-аналітичний, слідчо-оперативний блоки, службу Державного фінансового моніторингу, підрозділи власної та кібербезпеки, підрозділи фізичного захисту, експертний підрозділ. Основними загрозами для фінансової безпеки визначено, зокрема: кібертероризм, у т. ч. у фінансовій сфері; зовнішня агресія та сепаратизм на сході країни; присутність в економічній системі України структур із капіталом, що походить із країни-агресора; вплив світових фінансових коливань та криз на економіку країни; корупція у владі; недостатня ефективність державного регулювання фінансово-кредитної сфери [5]. Серед загроз не виділено падіння реальних доходів населення, зростання темпів інфляції та інші макроекономічні чинники, які також зумовлюють послаблення фінансової безпеки на всіх рівнях. Тобто можна стверджувати, що НБФБ буде існувати переважно як правоохоронний орган, а не регулюючий.

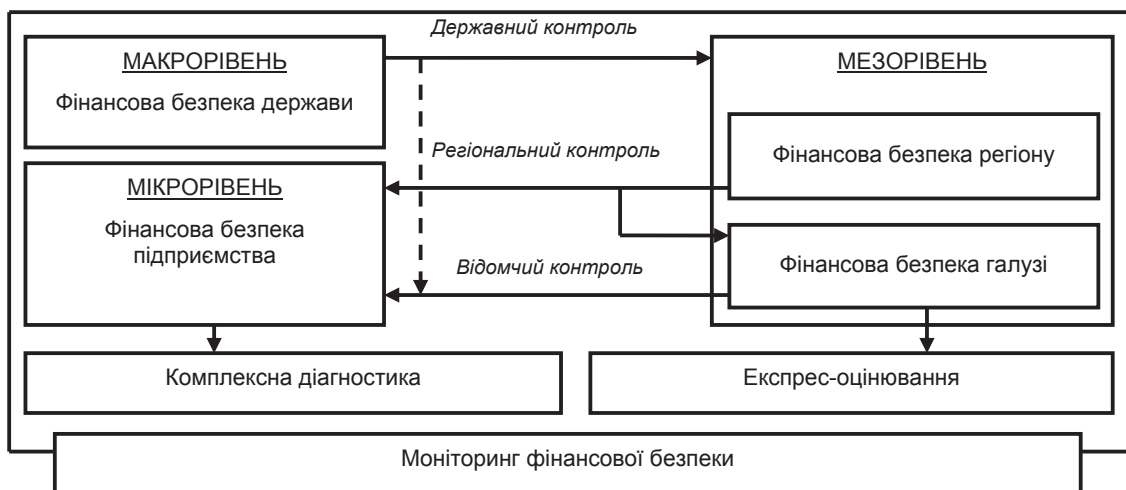

Рис. 2. Узагальнена модель ієрархічного моніторингу фінансової безпеки

Джерело: складено автором

Стосовно методичного забезпечення моніторингу фінансової безпеки слід відзначити відсутність уніфікованої системи її оцінювання. Враховуючи, що фінансова безпека є основним складником економічної безпеки, Міністерством економічного розвитку і торгівлі та Державною службою статистики було розроблено методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки регіонів та України [6]. Методика розрахунку інтегральних регіональних індексів [7] нині скасована, але основними її перевагами було встановлення порогових значень, що виключає суб'єктивний підхід до оцінювання, а також можливість порівняння в єдиному вимірі динаміки інтегральних індексів, а також порогових значень указаних показників, тобто ідентифікації стану фінансової безпеки, що надає можливість ужити відповідних заходів для повернення їх у діапазон оптимальних значень [8, с. 343]. За умови адаптації даної методики до специфіки торгівлі її можна рекомендувати для експрес-оцінювання фінансової безпеки торговельної галузі.

Індикативний підхід є найпростішим методом аналізу рівня фінансової безпеки, який потребує найменше витрат часу та спеціальних умінь, а також дає змогу швидко відстежувати негативні тенденції. Шляхом експертного оцінювання нами було визначено перелік показників індикаторів експрес-оцінювання торговельної галузі регіону (табл. 1).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Виконання торговельною галуззю бюджетуючої функції зумовлює необхідність урахування її показників під час здійснення ієрархічного моніторингу фінансової безпеки держави та регіонів. Діалектика взаємозв'язку рівнів моніторингу полягає у прямій залежності з боку організаційно-правового забезпечення, та у зворотній – економічної «віддачі» підприємств у вигляді формування результативних показників як основи оцінювання фінансової безпеки. Основними відмінностями ієрархічних рівнів моніторингу фінансової безпеки є: ступені ком-

Таблиця 1

Рекомендовані показники-індикатори експрес-оцінювання торговельної галузі регіону

Сектор впливу	Показник-індикатор
Бюджетний сектор	Темпи зростання (зменшення) ВРП, %
	Частка ВРП регіону в загальному обсязі ВВП України, %
	Середній рівень доходів місцевого бюджету на одну особу наявного населення, грн./осіб
	Середній рівень видатків місцевого бюджету на одну особу наявного населення, грн./осіб
	Відношення дефіциту/профіциту торговельного балансу до обсягів експорту, %
	Відношення дефіциту/профіциту торговельного балансу до обсягів імпорту, %
Сектор підприємництва	Питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств регіону, %
	Питома вага збиткових підприємств торгівлі у загальній кількості підприємств регіону, %
	Відношення сальдо фінансових результатів підприємств торгівлі до ВРП, %
	Рентабельність операційної діяльності підприємств торгівлі, %
	Темпи приросту/зниження обсягів роздрібного товарообороту, % до попереднього року
Фінансовий сектор регіону	Темпи зростання/зниження іноземних інвестицій у торговельну галузь регіону, % до попереднього року
	Індекси інвестицій в оборотний капітал, % до попереднього року
	Обсяг інвестицій в оборотний капітал на одну особу, грн./осіб
	Обсяг інвестицій в оборотний капітал до ВРП, %
	Темпи зростання/зниження дебіторської заборгованості торговельних підприємств, % до попереднього року
	Темпи зростання/зниження кредиторської заборгованості торговельних підприємств, % до попереднього року
Соціальний сектор	Сукупні доходи населення регіону, млн. грн.
	Реальний наявний дохід на одну особу, % до попереднього періоду
	Заборгованість із виплати заробітної плати, млн. грн.
	Темпи зростання/зменшення суми заборгованості по виплаті заробітної плати, %
	Відношення витрат до доходів населення, %
	Рівень безробіття населення, %
Індекси споживчих цін, %	

Джерело: складено автором на основі [6; 8–11]

петентності; частка у формуванні ВВП (ВРП); можливості здійснення експрес-оцінювання та комплексної діагностики. Основні проблеми створення системи моніторингу фінансової безпеки зумовлені недосконалістю законодавства у сфері фінансової безпеки; неналежним організаційним забезпеченням на всіх рівнях (відсутністю центрів відповідальності); відсутністю уніфікованої системи оцінювання фінансової безпеки. Узагальнення наявних підходів та результати експертного оцінювання дали змогу запропонувати систему показників інтегрального експрес-оцінювання торговельної галузі регіону, основними перевагами якої є простота у застосуванні, доступність статистичної інформації, можливість швидкого реагування на негативні зміни. Подальші дослідження будуть спрямовані на розрахунок порогових значень запропонованих індикаторів та безпосереднє експрес-оцінювання фінансової безпеки торговельної галузі Харківського регіону.

Бібліографічний список:

1. Регіональна статистика / Держстат України, 1998–2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm.
2. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності / Держстат України, 1998–2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
4. Концепція фінансової безпеки України (проект). URL: <http://www.ufin.com.ua/koncepcia/008.doc>.
5. Томчук О. Фінансова безпека України: ключові виклики та завдання. Вісник. Офіційно про податки. 2017. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100006350-finansova-bezpeka-ukrayini-klyuchovi-vikliki-ta-zavdannya>.
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ від 29.10.13 № 1277; Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.
7. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку: Наказ від 15.04.03 №114/Державний комітет статистики України. URL: http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm.
8. Вергун А.М. Прогнозування рівня фінансової безпеки підприємств легкої промисловості. Актуальні проблеми економіки. 2017. № 1 (187). С. 342–358.
9. Швець Ю.О., Цикало К.С. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки промислових підприємств. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 25–1. С. 162–168.
10. Лелюк С.В. Методичний підхід до оцінювання фінансової безпеки регіонів України. Економічний аналіз. 2014. Т. 17. № 1. С. 139–145.
11. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: КРТЕУ, 2004. 759 с.

References:

1. Regionalna statystyka [Regional statistics]. (1998-2018). ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm [in Ukrainian].
2. Chystyi prybutok (zbytok) pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Net profit (loss) of enterprises by types of economic activity]. ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Strategiya stalogo rozvytku "Ukrayina-2020" [Sustainable Development Strategy "Ukraine-2020"]. (n.d.). zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
4. Kontseptsii finansovoi bezpeky Ukrainy (proekt) [Concept of financial security of Ukraine (project)]. ufin.com.ua. Retrieved from <http://www.ufin.com.ua/koncepcia/008.doc> [in Ukrainian].
5. Tomchuk, O. (2017). Finansova bezpeka Ukrainy: kliuchovi vyklyky ta zavdannia [Financial Security of Ukraine: Key Challenges and Challenges]. Visnyk. Ofitsiino pro podatky – Herald. Officially about taxes. Retrieved from <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100006350-finansova-bezpeka-ukrayini-klyuchovi-vikliki-ta-zavdannya> [in Ukrainian].
6. Metodichni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy : Nakaz vid 29.10.13 № 1277 [Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine from October 29 2013, № 1277]. (n.d.). me.gov.ua. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku intehralnykh rehionalnykh indeksiv ekonomichnoho rozvytku: Nakaz Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy vid 15.04.2003 № 114 [On Approval of the Methodology for Calculating Integral Regional Indices of Economic Development from April 15 2003, № 114]. (n.d.). uazakon.com. Retrieved from http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm [in Ukrainian].
8. Verhun, A. M. (2017). Prohnozuvannia rivnia finansovoi bezpeky pidpriemstv lehkoï promys-

- lovosti [Forecasting the level of financial security of light industry enterprises]. Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of the economy, 1 (187), 342-358 [in Ukrainian].
9. Shvets, Yu. O. (2017). Metodichnyi pidkhid do otsinky rivnia finansovoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv [Methodical approach to assessing the level of financial security of industrial enterprises]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Herald of the International Humanitarian University, 25-1, 162-168 [in Ukrainian].
10. Lelyuk, S. V. (2014). Metodichnyi pidkhid do otsiniuvannya finansovoi bezpeky rehioniv Ukrainy [Methodical approach to estimation of financial security of regions of Ukraine]. V. A. Derii (Eds.), Ekonomichni analiz – Economic analysis. (Vols. 17), № 1 (pp. 139-145) [in Ukrainian].
11. Baranovskyi, O. I. (2004). Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) [Financial security in Ukraine (assessment methodology and security mechanisms)]. Kyiv: KRTEU [in Ukrainian]

Staverska T.O.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Kharkiv State University of Food Technology and Trade

EXPRESS EVALUATION IN THE FINANCIAL SECURITY MONITORING SYSTEM OF THE TRADE

The urgency of the research. Despite the aggravation of national and economic security issues in Ukraine, the financial security vector remains insufficiently secured. The imperfection of the scientific and methodological substantiation of the system of hierarchical monitoring of financial security and unification of its methods of evaluation determines the relevance of this study.

Target setting. Need-depth study of the issue of the hierarchical system of monitoring financial security, including an express evaluation of the financial security of the trade.

Actual scientific researches and issues analysis. Problems of evaluation and monitoring of financial security are studied in the works of: K. Adams, D. Gritsishen, V. Evdokimov, T. Efimenko, V. Zhuk, R. Kostyrko, K. Lee, L. Lovinskaya, P. Michael, G. Roberts, G. Serafayma, and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. Further research is needed on the scientific and theoretical basis of the organization and methodology of hierarchical monitoring of financial security and the formation of relevant indicators for the express evaluation of the trade.

The research objective. The purpose of the study is to identify the conceptual foundations of the organization and methodology of hierarchical monitoring of financial security and the allocation of relevant indicators for the express evaluation of the trade.

The statement of basic materials. The article substantiates the necessity of providing a system of hierarchical monitoring of financial security taking into account sectoral indicators. The system of indicators of the integrated express evaluation of the trade of the region is proposed.

Conclusions. Execution of trade in budget-generating functions necessitates the consideration of its indicators in the implementation of hierarchical monitoring of financial security. The main advantages of the proposed system of indicators of integrated express evaluation of the trade of the region are the availability of statistical information, ease of use, and the ability to react quickly to negative changes.